V&W

Jiří Voskovec & Jan Werich

František Cinger, Jaromír Farník

Voskovec + Werich

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

František Cinger, Jaromír Farník
Voskovec + Werich – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

V&W

Jiří Voskovec & Jan Werich

V&W

Jiří Voskovec & Jan Werich

František Cinger, Jaromír Farník

CPRESS

Obsah

Znali druhého líp, než každý sám sebe . . . **9**
Setkání dvou osamocených kluků . . . 10
Bolestné i radostné dětství – bez otců . . . 14
Jiřího příběh . . . 18

OTCOVSKÉ VÁLEČNÉ ODYSEJE . . . **22**
Osudová pojišťovna i smutné zápisky . . . 24
Stopy Jaroslava Ježka . . . 25

BIO ILLUSION, KOUZLO POEZIE . . . **28**
Dijon, Dijon, Dijon . . . 31
Společné psaní v příloze Přerodu . . . 33

PETR DOLAN, DEVĚTSIL I OSVOBOZENÉ DIVADLO . . . **36**
První společné vystoupení . . . 38
Vest Pocket Revue . . . 40
Divadlo mladé generace . . . 42
Humor, hlína, sranda . . . 44
Vlastní scéna . . . 46

KONEČNĚ U NOVÁKŮ . . . **50**
První společné filmy . . . 56
Historické náměty vítězí . . . 60

ZROD POLITICKÉHO DIVADLA, UŠMRNCNUTÁ DEMOKRACIE . . . **63**
„Co všechno si ti dva mládenci mohou dovoliti“ . . . 68
Hej rup!, zklamání z Golema a Svět patří nám . . . 75
O rozpuštění divadla rozhodly dluhy . . . 79
Nuzota z lidí lotry činí a vlky z lesů žene hlad . . . 81
Těžká Barbora . . . 85

„…NIKDY NEBUDE DOST SMÍCHU“ . . . **87**
Odnětí koncese neboli zákaz divadla . . . 88
„Osvobozené divadlo bylo expoziturou režimu“ . . . 93

ANABÁZE S KONCEM NA BROADWAYI . . . **96**
Odpovědi hledali na nebi . . . 97
V patách naděje kráčela smrt . . . 99
Cleveland, konečně na jevišti . . . 102
Na Broadwayi v Shakespearovi jako klauni . . . 108

POSLEDNÍ DVA ROKY SPOLEČNÉ PRÁCE . . . **110**
Poprvé před domácím publikem . . . 110
Návrat do „jiného“ světa . . . 112
Nešťastně o Karlu Hašlerovi . . . 115
Znovuzrozené Divadlo V+W . . . 116
Nezapomenutelný Divotvorný hrnec . . . 119
„My přece se umíme vypořádat hlavně s minulostí“ . . . 121
Příčiny autorského rozchodu „srostlých dvojčat“ . . . 124

PRVNÍCH OSM „SAMOSTATNÝCH“ LET . . . **127**
Vězeňské trápení „předčasného antifašisty“ . . . 128
„Mezinárodní kurevnictví roste se čtvercem strachu“ . . . 132
„Porod“ Císařova pekaře . . . 133
Voskovcovo rozladění . . . 135
První setkání v Londýně na podzim 1956 . . . 137
Synchronizované vnitřní hodinky . . . 140

KAŽDÝ SÁM SOBĚ PRINCIPÁLEM . . . **141**
Werich toužil po Falstaffovi . . . 142
Hledání nového partnera . . . 144
Setkání V&W v Londýně podruhé . . . 147
Krásné roky za nevůle kritiky . . . 151
Potřetí v Montrealu a v americkém Stratfordu . . . 154
V brněnské nemocnici na Žlutém kopci . . . 160
Obdivovaný Shakespeare . . . 161
Ve Vídni u Turnauera a s touhou po Falstaffovi . . . 162
Werichovy role v zahraničních filmech . . . 166

JEJICH „SOUKROMÉ SUMMITY“ . . . **169**
Limitujícím faktorem se ukázalo zdraví . . . 172
V New Yorku v hyperbarycké komoře . . . 175
Neviditelné nitky znemožňující Werichovi aktivitu . . . 178
„Zase se uvidíme, Jiřidlo…“ – „Já děkuju tobě, oslíku“ . . . 181
Zpropadená antiCharta… . . . 183
…a narvaná Lucerna . . . 186
„Za všechno dobré musíme zaplatit zármutkem“ . . . 187
Vyslanec z říše humoru . . . 190
„A přece ho miluju z vás všech nejvíc“ . . . 193

PODĚKOVÁNÍ . . . 195
POZNÁMKA . . . 197
LITERATURA . . . 198

Znali druhého líp, než každý sám sebe

„Bylo to neuvěřitelné a neobyčejné soužití – bok po boku i na dálku. Znali jsme jeden druhýho líp a hloub, než každej sám sebe," napsal po Werichově odchodu z tohoto světa Voskovec svou okouzlující češtinou neteři Adrieně Borovičkové. „Jenom teď doufám, aby se mi aspoň kapánek podařilo Jana napsat – neboť teď už to jde, když tu není on ani Zdenka. Chtěl bych to udělat, právě protože se o něm kecají (a co teprve budou!) obrovské blbostě a uzené polopravdy i lži. Hovno Falstaff a zemitý, lidový optimista! – Rokokový kavalír, jemný milenec přírody, básník a umělec s vědeckým šmrncem. Barokní zjev české literatury ve dvacátém století, surrealista a muž v podstatě smutný jako každej pořádnej srandista… Byli jsme právě tak nesmírně odlišní, jak jsme si nesmírně rozuměli – nikoli intelektem, nýbrž něčím, co nemá jména. V nejlepších svých momentech jsme byli skutečně jedna bytost – jakési spojité nádoby, jež cítily, věděly a vytvářely najednou, vespolek a simultánně."

A jakže to Voskovec v roce 1950 charakterizoval v dopise Ferdinandu Peroutkovi? „…výsledek naší veřejné práce byl výsledek kombinace obou. Tím chci říci, že na divadle jsme se doplňovali a vzájemně jsme byli kompromis. Šťastný kompromis." Oba vymysleli a prosadili originální společné dílo. Inspirující nadále české i slovenské umění. Navíc si uchovali přátelství ve světě zmítaném politickou nenávistí.

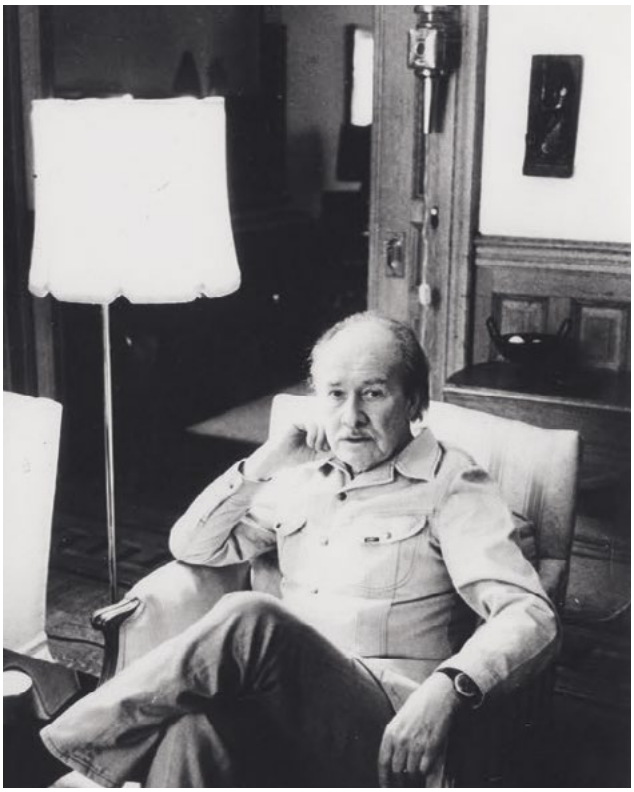

Dva roky před svým koncem se mu Werich pokusil také sdělit cosi osobního: „Aby bylo jasno, pane Voskovec… Někdy mi dělá starost, jestli se ještě uvidíme, a chtěl bych pro přesnost, abys měl černý na bílým, že jsi vždycky byl a že jseš nejlepší mužskej, kterýho jsem v životě potkal. Že jsi byl vždycky můj korektiv, svým způsobem můj mentor, kontrolní světýlko na počítači. Pro mě myšlenka ‚co by ten vůl si o mně pomyslel' byla všeobecná záchranná brzda. Anebo šporna…"

Opusťme však vzájemná vyznání a vydejme se na cestu po jejich životech, která více než co jiného charakterizuje nejen v umění podobu i absurdnost minulého století. V obou případech se zpočátku neobejdeme bez výpravy po širší rodině. Vždyť to jsou právě rodiče, sourozenci a další blízcí, kteří spoluvytvářejí naše osudy a ovlivňují jejich směr, o němž jedinec nemůže mít v té chvíli ani tušení.

Setkání dvou osamocených kluků

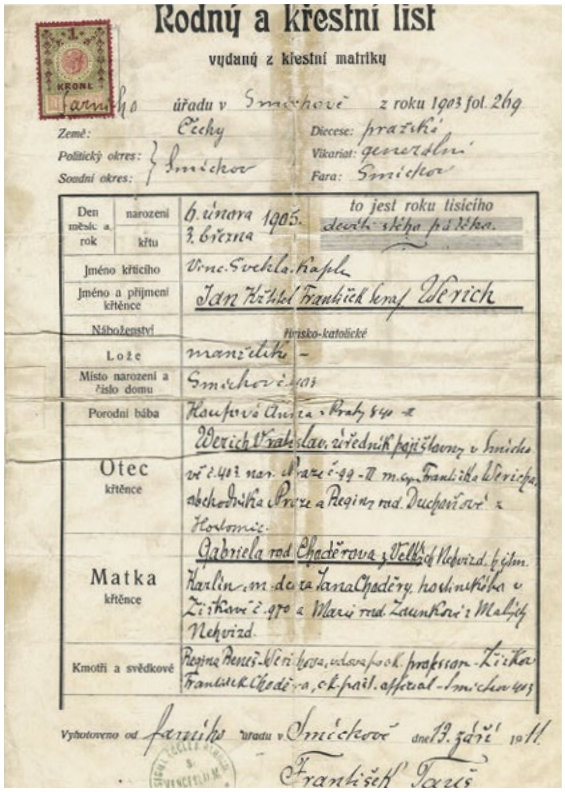

Rodný a křestní list

vydaný z křestní matriky

farního úřadu v Smíchově z roku 1903 fol. 269

Země: Čechy — Diecese: pražské

Politický okres: Smíchov — Vikariát: generální

Soudní okres: Smíchov — Fara: Smíchov

Den měsíc. a rok	narození	6. února 1905. — to jest roku tisícího devětsetého pátého
	křtu	7. března
Jméno křticího		Vinc. Svehla. kapla
Jméno a příjmení křtěnce		Jan Křtitel František Seraf. Werich
Náboženství		římsko-katolické
Lože		manželské
Místo narození a číslo domu		Smíchov č. 403
Porodní bába		Kaufová Anna z Prahy 840 II
Otec křtěnce		Werich Vratislav, úředník pojišťovny v Smíchově č. 403 nar. v Praze č. 99-II syn Františka Werichy obchodníka v Praze a Reginy rod. Duchoňové z Hostomic.
Matka křtěnce		Gabriela rod. Choděrova z Velké Nedvězí p. Jiřín. Karlín, dcera Tomáše Choděry hostinského v Žižkově č. 470 a Marie rod. Zounkové z Malých Nedvězí
Kmotři a svědkové		Regina Beneš-Werichová, učitelka prof. Žižka. František Choděra, ok. pail. asfaltal. Smíchov 403

Vyhotoveno od farního úřadu v Smíchově dne 19. září 1911.

František Tomeš

Cosi magického potkalo oba kamarády už v roce narození. Pět let po bájném letopočtu 1900, kdy svět, či přesněji Evropa, okouzlená rozvojem techniky i průmyslu, očekávala „krásné 20. století“.

Psal se 6. únor 1905, kdy se v Praze na Smíchově Gabriele Werichové, rozené Choděrové, a Vratislavu Werichovi narodil syn, pokřtěný jako Jan Křtitel František Seraf. Werich. Podle rodného a křestního listu bydleli maminka, otec i kmotr František Choděra v č. 403. Jak víme z Janova vyprávění a je to doloženo i vysvědčeními ze základní školy v Praze-Holešovicích, manželé se synem potom žili v zadním traktu domu v ulici Kostelní čp. 363, kousek pod Letnou. Ve čtvrtém ročníku 1914/1915, tedy prvním válečném roce, je přeškrtnuto bydliště v čp. 363/Praha VII a uvádí se čp. 253. To je rohový dům Na baště sv. Ludmily 1, kousek od Hradu, naproti ateliéru sochaře Františka Bílka. Důsledek to jednak válečného nasazení Vratislava Wericha a také rozvodu rodičů „od stolu a lože“. Manželství trvalo, nicméně partneři byli zbaveni povinností a mohli bydlet odděleně.

Jak o tom Jan vyprávěl Jiřímu Janouškovi: „U druhé babičky Reginy jsem byl za války, protože naši se rozvedli a soud mě přiřkl otci. Tak se to tenkrát dělávalo, syn otci, dcera matce. Táta pak narukoval do války a já byl u babičky Reginy.“ Později k ní dodal charakteristiku: „Moje romantická babička Regina měla patrně to, čemu se později říkalo sex-appeal. Soudím podle toho, že si ji, nemohovitou, avšak obdařenou třemi syny a jednou dcerou, vzal za ženu profesor kreslení Beneš. Tohoto ‚otčíma‘, jak ho můj tatínek nazýval, jsem nezažil. Vlastně žádného ze svých dědečků jsem nezažil… Neměl jsem tuhle babičku rád. Ani tetu Poldi. Také mně u ní nikdy nechutnalo. Zato mně vždycky a ohromně chutnalo u druhé babičky, které jsme říkali černošická, ačkoli se jmenovala Marie Choděrová, rozená Zounková. Byla z devatenácti dětí, a to ta první. Takže její syn František byl starší než její bratr Václav, a dlouho mi jako klukovi nešlo do hlavy jak to, že ten mladší je strejček toho staršího…“

Za války nastoupil Vratislav Werich 15. května 1915 k c. k. Zeměbraneckému (zemských střelců) doplňovacímu okresnímu velitelství v Praze a přidělen byl k 5. c. k. Pěšímu pluku. K matce a synovi se vrátil coby voják uvolněný pro „svou“ 1. českou pojišťovnu v březnu 1917. Takže budoucí klaun se pohyboval mezi rozvedenými rodiči a od deseti do dvanácti úplně bez otce. Jak podobné s osudem Jiřího; v jeho případě to trvalo celých šest let!

Werich nemíval potřebu se litovat, ale ve vzpomínkách napsal: „Byl jsem jedináček, a to je hrozná věc, být jedináček. Neměl jsem se s kým hádat, s kým se prát, kolem nebyly žádné děti, moc lidí k nám nechodilo a vánoce vypadaly podle toho. Bylo to slavnostní, tatínek všecko připravil, zazvonil na zvoneček, já jsem vešel do pokoje, stromeček hořel, měl jsem z toho velkou radost, ale přes to všecko to bylo smutné. Radši o tom nemluvit…“ Jak se mohl cítit kluk z donucení opuštěný matkou a ve válce i otcem? Stýskalo se mu? „Stejskalo… Ale nikdy bych netvrdil, že jsem v dětství trpěl. Ono to mělo i ohromnou výhodu: osamostatnilo mě to. Zvyknul jsem si brzy rozhodovat sám za sebe a být odkázaný sám na sebe.“

Vůbec první fotka. Malý Jan pase koníčky. Oblíbená kratochvíle středostavovských rodičů. Pan Vratislav Werich, úředník pojišťovny, a paní Gabriela, z restauratérského rodu Choděrů, měli jistě radost.

A jak prožíval útlé dětství budoucí úhlavní přítel Jiří? S příjmením Wachsmann, po otci s ruským přepisem Vaksman a po jeho legionářské odyseji jako Voskovec, se narodil 19. června 1905 v Sázavě-Černých Budech. V chatě, domku postaveném dědečkem jako třetí dítě Viléma Vaksmana a Jiřiny, rozené Pinkasové. Maminčiným otcem,

Malý Jan s babičkou. Choděrovou nebo s Reginou?

Václav Voskovec v uniformě.

Malý námořník Jiří, tehdy ještě Wachsmann. Nepochybně na Sázavě. Bylo mu šest let, když ho zachytil objektiv fotoaparátu na rozbouřené vodě.

Neznámý snímek mladíka, stále ještě s příjmením Wachsmann. Kravata i sáčko dávají tušit, že se nefotografoval jen tak někdo. Jistě budoucí básník.

a tedy Jiřího dědečkem byl malíř Soběslav Pinkas. Ten v mládí odešel do Mnichova a Paříže, odkud se roku 1869, těsně před prusko-francouzskou válkou, vrátil do Čech. Otec Vilém miloval hudbu, ale obživu našel daleko, až v ruském carství. V roce 1889 nastoupil jako kapelník u 108. pluku v ruském Vilně. Se jménem Vasilij Jindřichovič Vaksman přijal 15. ledna 1892 ruské občanství. S Jiřinou Pinkasovou se oženil 12. listopadu 1892 a hned z kostela odcestovali do Ruska. Později přesídlili z Vilna do Gatčiny, nedaleko Petrohradu. Její soubor paláců a parků byl sídlem ruských carů. Narodili se tam Jiřího starší sourozenci Prokop a Adriena.

Voskovec s humorem uváděl, že „byl počat“ vlastně v Rusku. Otec se kvůli sluchovému defektu musel zříci práce kapelníka vojenského orchestru a po definitivním návratu do Prahy bydleli v bytě Pinkasových v Ostrovní (dříve Smetanově) ulici č. 3, kousek od Národního divadla. Na Sázavě předtím nechal dědeček spolu se svou francouzskou manželkou Adrienou Denoncinovou, s níž měl syna Ladislava a Jiřinu, budoucí matku Jiřího, postavit onu vysněnou chatu – dům. Paní Adriena zemřela v době, kdy bylo Jiřině patnáct. Odtud i základní samostatnost klaunovy matky, o které ještě bude řeč. Bezprostředně po návratu z Ruska pobývala rodina právě na Sázavě, otec potřeboval k léčení přírodu a klid.

Odstup od starších sourozenců vyvolal v Jiřího duši určitý pocit samoty. O svých „daydreams“, o původních snech

Šestiletý Jiří. Podle tohoto portrétu lze pochopit jeho vzpomínku, že mu spolužáci přezdívali „tlustý Rus“. Po otci ruského občanství, maminkou dobře živený.

Voskovcova kresba s datem 1926. Je u ní napsáno: Sestri Lavante. Což je italské městečko blízko Janova. Stejnojmennou báseň publikoval Voskovec v revui ReD v říjnu 1927.

si vyprávěl v USA s Michalem Schonbergem: „Já myslím, že v mém případě to bylo do jisté míry zaviněné. Osamocením. Měl jsem dva sourozence, kteří byli podstatně starší než já, což v útlém věku hraje velkou roli. Bratr o dvanáct let starší a sestra o deset. Takže já byl hodně osamělej kluk. Taky mě vždycky zajímal pohled zpátky. Proto mám rád historii…“

Historie si také krutě zahrála s osudem celé rodiny. Otec Vilém Vaksman byl ihned po vyhlášení mobilizace v roce 1914 jako občan nepřátelského státu zatčen, později vyměněn do Ruska, kde se zapojil do legionářské akce. Domů se vrátil jako kapitán čs. legií, ale až v červnu 1920. Takže v okamžiku, kdy Werichův bratranec Jarda Kopecký, Voskovcův spolužák z takzvané Cvičné školy při Učitelském ústavu v Praze v Panské ulici, seznámil budoucí kamarády, setkali se vlastně dva osamělí kluci, hledající souznění někoho, kdo by se o ně zajímal. Kdy že to bylo? V&W na tuto otázku společným hlasem odpověděli v květnu 1930 v Aventinském magazínu Pavlu Radkovskému: „V Panské ulici v Praze na jaře roku 1914.“ Voskovec na to vzpomínal v 70. letech minulého století: „Jan jednou přišel Kopeckému naproti a on nás představil. Dodnes vidím toho bledého chlapečka. Jan byl vždycky strašně bledý. Měl úzké modré oči a strašně upřeně se díval. Žádný výraz. Neprojevoval ani libost, ani nelibost. Já nevím, jak on viděl tenkrát mě. To si nepamatuju. Bylo to jenom náhodné setkání. Ale mezi námi musel být už tenkrát nějaký podvědomý přirozený kontakt. Nebo nadpřirozený. Dvě individuality stojí proti sobě.“ Takže se potkali. A po čase zůstali spojeni navěky.

Bolestné i radostné dětství – bez otců

Werichovo „dvojče“ po desetiletích připomnělo, že Jan „měl dobrý poměr k matce a nenáviděl otce. Takový klasický Oidipus. Nemohl ho ani cítit, protože byl na matku zlý“. Po mamince, která prý ráda mluvívala, měl pověstné slovní průjmy. „Jarda Kopecký ho pojmenoval Jan Amos Buřt,“ uvedl s láskou Voskovec. „Já mu později říkával: ‚Prosím tě, přestaň už, vždyť seš jako tvoje maminka.‘ Čím víc jsme se sblížili, tím jsme byli na sebe sprostší. Mohli jsme si to dovolit. Ono to nebylo sprosté, ale jaksi jsme se okřikovali. Každý znal slabosti druhého. A poslouchali jsme se… Pan Werich – otec byl cynik. Děsně protivný. Když jsme začali mít úspěch, byl

Mladý Jan Werich. Portrét z doby vysokoškolského studia. A intenzivního přátelství s Jiřím Voskovcem.

S rodiči po jejich usmíření. Jistě na tom měl podíl mladý Jan. Nemohl chybět pes, který k němu vždycky patřil.

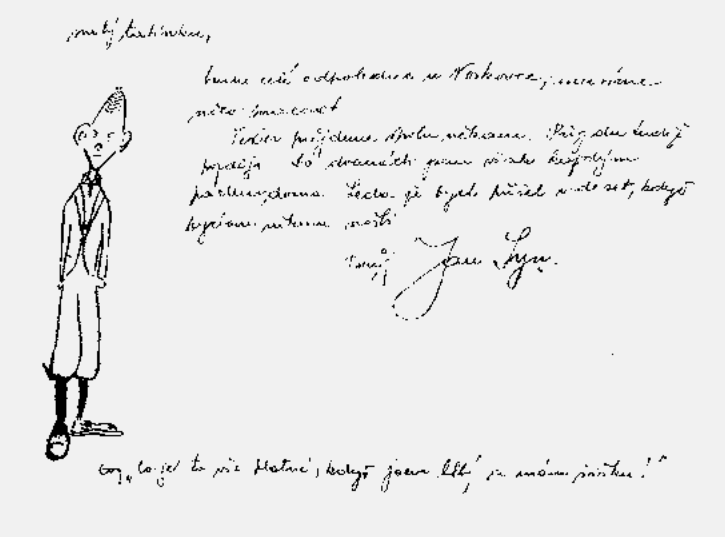

Janův vzkaz otci, že se sejde s Jiříkem. Doplnil ho slovy: „Co je to vše platné, když jsem blbý a mám šišku.“ Myslel jistě postavu své kresby.

hrozně nafoukaný na naše divadlo. Měl nás oba hrozně rád. Seděl vždycky v první řadě a byl hrdý na syna. Mě oni oba hrozně uctívali, že jsem takový nóbl. Z dobré rodiny.“

Už v útlém dětství projevoval Jan „dramatický“ talent. Opuštěný jedináček si navykl mluvit s věcmi, které mu nahrazovaly sourozence, partnery do hry. Jako desetiletý nakreslil mamince přímo komiksový výjev: „Moje milá maminko, Ty mi nevěříš, že Tě mám rád,“ zněl text na kartičce. A klaun v kabátci s velikými knoflíky k tomu v bublině dodával: „Proč mu to nevěřej? Jen dyby bylo všechno tak jistý, jako je tohle!“ A ještě pod klaunem se přidal maličký mamut: „Věřej mu to.“ A do toho ještě z boku, trá dá, postava trubače s cylindrem: „Přísahám, že Vás má Jenda moc rád, moc! moc! moc!!!“ Nebo poslal mamince blahopřání k svátku v podobě lodi, na jejíž dvě velké plachty napsal sdělení: „Vzpomínám na maminku stále a mám ji moc rád a přeji ji k svátku všechno to nejlepší, abys byla zdráva a dlouho živa. A věř mně, že Tě mám moc rád. Jenda.“ A obří ryba pod hladinou k tomu v bublině pravila: „Milostpaní, on je má jistě rád, věřej mu to. Říkám jim to! S úctou Velryba.“ A malá čudla vedle přitakávala: „Jo! Jo! Já to taky říkám!“

Otec Vratislav Werich byl vrchní úředník v „První české vzájemné pojišťovně (proti škodám z ohně, krupobití, rozbití skla, přežití, úmrtí či věna) se sídlem ve vlastním paláci ve Spálené ulici v Praze 1“. Pracoval v oddělení revizí! V té souvislosti není nic příjemného číst dopisy mladičkého Jana. „Milá maminko, byl jsem včera v neděli u zápisu,“ napsal jí 14. září 1914. „Ve středu nám začíná škola a mám s sebou přinésti poslední vysvědčení. Buď proto tak laskavá a pošli mně je obratem pošty. Čekal jsem Tě dnes ráno a chtěl jsem s Tebou na ty dva dny ještě do Černošic, ale Tys nepřijela. Až sem pojedeš, přivez mně prosím Tě všecky moje věci, neboť dle toho se pozná, schází-li mi něco a co jest potřebí mně přikoupiti. Prosím Tě, nezapomeň tedy na nic a pošli mi, neb přivez sama, oč Tě zde prosí Tvůj Jeníček. Posílám Ti pac a pusu a vzpomínám, co tam asi stále děláš.“

Co mohl v Praze-Holešovicích pociťovat devítiletý kluk, který se po prázdninách prožitých s Choděrovými a Kopeckými

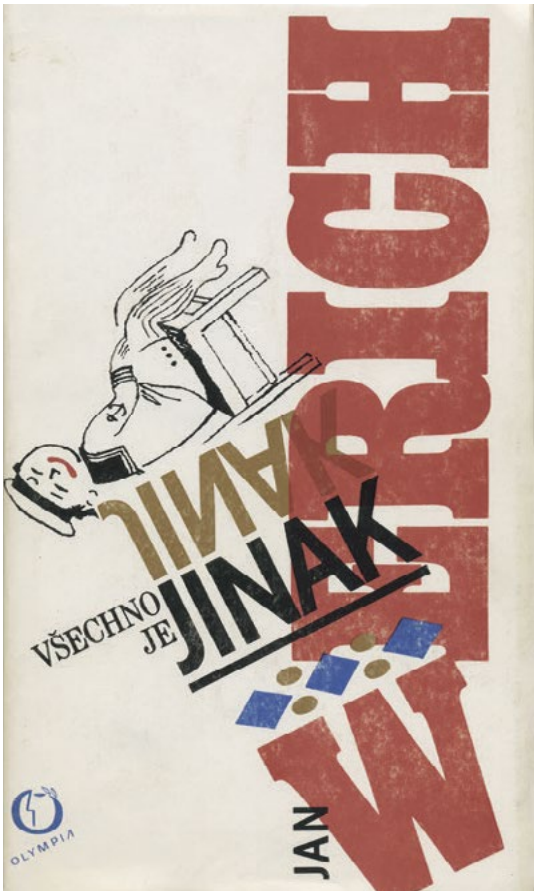

Obálka Werichovy vzpomínkové knihy Všechno je jinak. Měla vyjít v roce 1970 s názvem Průvodce po labyrintu a okolí. Vyšla až v roce 1991.

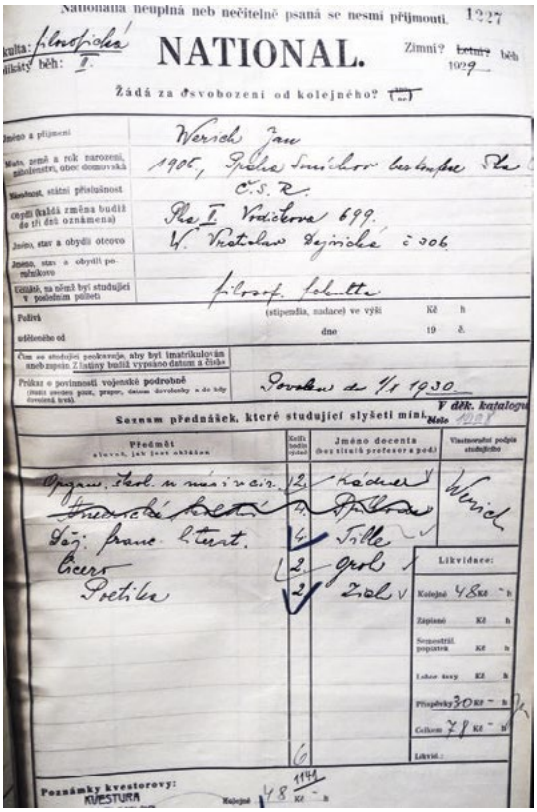

Werichův záznam přednášek na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z roku 1929. Zapsal si mj. Dějiny francouzské literatury prof. Václava Tilleho nebo Poetiku Otakara Zicha.

v Černošicích těšil na matku, že se s ní zase uvidí? Podle jeho vzpomínek byly před 1. světovou válkou i během ní Černošice „dobrých 250 km od Prahy, i když to tam trvalo vlakem půl hodiny“. Jen pár měsíců uplynulo od 28. července 1914, kdy arogantní Habsburk oznámil národům (které považoval za své), že zaslal ultimátum Srbsku, přesvědčený, že ho budou všichni v Evropě poslouchat, jak byl zvyklý v Schönbrunnu na kraji Vídně.

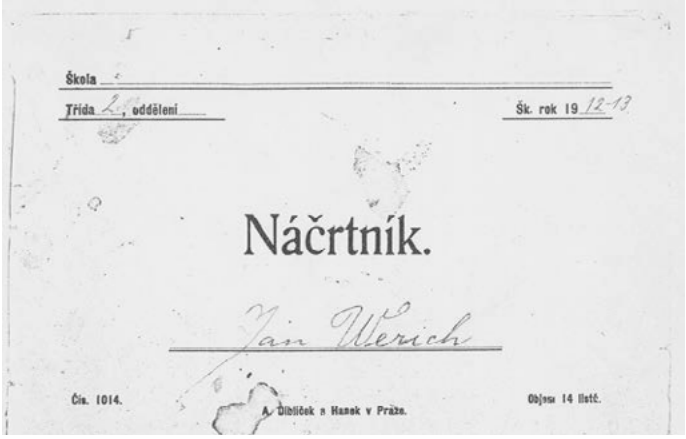
Škola
Třída 2., oddělení
Šk. rok 19 12-13
Náčrtník.
Jan Werich
Čís. 1014.
A. Dibliček a Hanek v Praze.
Objem 14 listů.

Horní desky sešitu s datem 1912–13, do něhož si Jeník Werichů kreslil a psal. A který zachoval svědectví o jeho dětských a mladických letech.

„Vyhnali nás ze školy ve Vinařské ulici a nacpali nás do dívčí školy kousek dál, do našich tříd nasadili Maďary nebo koho a ulice se třásla od rána do noci pod okovanými koly nákladních aut rakouské armády. Založili tam K. und K. Militär Autodepot,“ vzpomínal Jan na dobu prožitou na svahu pražské Letné. I po desetiletích si živě vybavoval, jak na počátku měli vojáci na náklaďácích gumové obruče, ale jak konflikt postupoval a zásob ubývalo, obruče ustoupily okovaným kolům, jaké se používaly na selských vozech.

„Co moje paměť sahá, vždycky byla nouze o lepší. Vždycky jsem byl svědkem anebo jsem zažíval na vlastní kůži, že bylo nutno se zříkat lepšího a nahrazovat ho horším. Dodnes se mi nepodařilo zjistit, kde jest zakotvena tato osudová pitomost,“ komentoval situaci už v relativním klidu Kampy nebo chalupy ve Velharticích. Nebylo divu, že se k životu s otcem moc nevracel. Zachovaly se však jeho dopisy.

„Má drahá maminko! Včera večer, když jsem přišel domů, tatínek nepromluvil ani slova. Po dlouhém kázání (asi za hodinu), ve kterém bylo všechno možné obsaženo, mi řekl, že nesmím na tři dny z domu. Psaní, které jsem včera mínil Ti napsati, se mu nelíbilo, tak mi nadiktoval sám,“ adresoval mamince další řádky v lednu 1918 třináctiletý už mladík. Jak vidno, maminka i po jeho návratu z války stále žila mimo muže a syna.

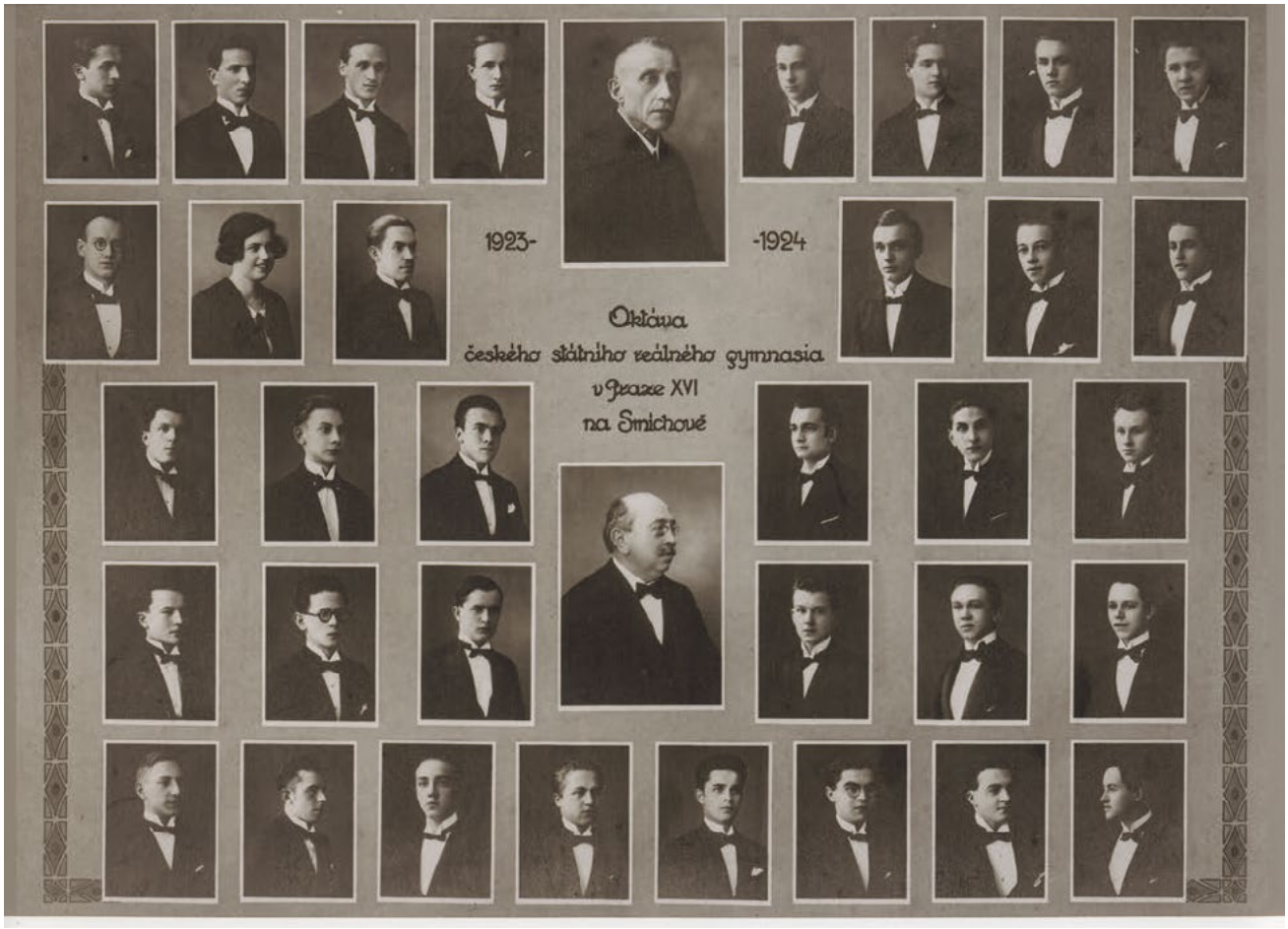

Tablo smíchovského gymnasia v Husově ulici, kam Jan přestoupil z Křemencárny a kde úspěšně maturoval. Oktaván Werich je první zleva ve druhé řadě odspodu.

„Mezi jiným mi také povídal, že měl na mne připravený řemen, ale velkomyslně od toho upustil a uložil mi po vojensku Hausarest. Na dnešek mi uložil asi 20 příkladů z početnice vypracovat. Ale chvíli jsem dělal hloupého a řekl jsem, že tomu nerozumím. Tak jsem se toho zhostil. Když jsem mu řekl, že jsem byl s Tebou u lékaře, řekl, že mi poradila baba R. (*Otcova matka Regina?*), abych se tak vymluvil. A stran toho prstu povídal, že asi když Jsi myla výčep, ses píchla. Tím nabádáním myslí, jak mne stále proti němu poňoukáš, ale když se mu to líbí, ať si to myslí. Dnes v noci mne bolel zub, že jsem nespal až do třech hodin. Abych toto psaní mohl dát do schránky, vlísal jsem se k babičce a šel s ní ven. Ty tři dny mi nespasí. Budu si skládat své věci. V kázání, které mi vedl, bylo ovšem veliké vychvalování Vás. Pa! Váš Jenda.“

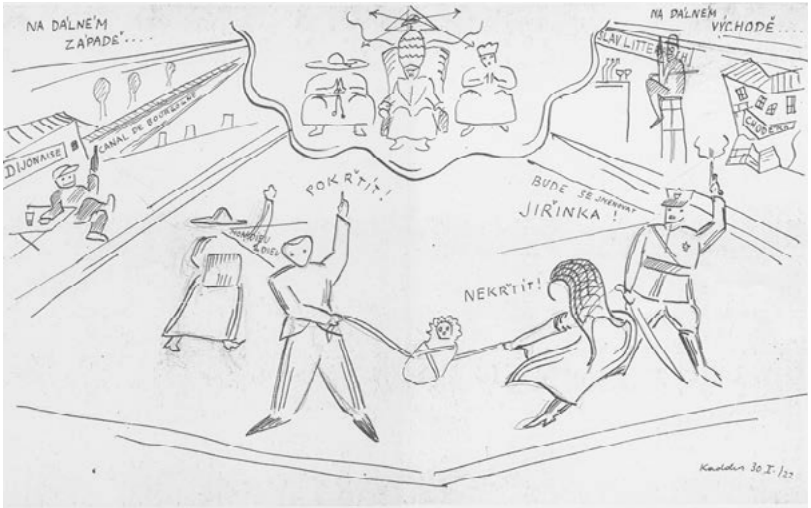

Voskovcova kresba, podpis Kaddur, 30. ledna 1922. „Mně se totiž říkalo Kaddur. To zavedl, myslím, můj bratr. Zlý trpaslík Kaddur. Z verneovky Na kometě,“ vzpomínal po letech.

Nezapomeňme zmínku o výčepu, který paní Gabriela údajně myla, je to důležitá informace o tom, kde se s ní syn všude pohyboval. A cože musel podle diktátu chlapec napsat? „Má drahá maminko! Tvých často opětovaných napomenutí a dobrých rad, abych tatínka poslouchal právě tak jako Tebe, jsem nedbal a odešel v úterý svévolně z domova přesto, že mě tatínek řekl, abych zůstal doma. – Poněvadž se to již často stalo, že jsem tatínka neuposlechl a ač tatínek ví, že mne sama nabádáš k poslušnosti, uložil mi tatínek zůstati 3 dny doma. Neměj tudíž o mne žádné starosti. V sobotu Tě opět navštívím. Tvůj Jenda.“

První hrdina Werichova života: Václav Hora, padlý v roce 1866 v prusko-rakouské válce. Náhrobek na hřbitově v Kostelní ulici Jan obdivoval. Foto: František Cinger

Hned zjistíme, že tento vytříbený diktát – mladý Jan psal dyktát – nezapřel sloh úředníka pojišťovacího domu. A jak to nejspíš bylo doopravdy? „Milá maminko! Musíš mi odpustit, že jsem psal takové ošklivé psaní. Musel jsem. Tatínek mně ho dyktoval a já si nemohl pomoci. Pustila Jsi mě Ty, viď? a ne babička,“ drásal si syn duši. „Ale Ty jsi hodná, dobrá, boubelatá a babička taky. Vždyť Ty to snad sama uznáš, že jsem si nemohl pomoci, když mně to tatínek dyktoval. Prosím Tě, odpusť mně to. Snad ano. Že mě bolí na prsou, to je trochu malá přeháňka. Vždyť to snad uznáte samy s babičkou. Jste rozumný. Jak Ti povídám, že JSEM SI NEMOHL POMOCI, když mně to tatínek dyktoval. No tak tedy mně to snad odpustíš. Když jsem dostal to psaní od Tebe, bylo mně do pláče. Neměj žádné starosti. Tedy odpusť. Bolelo mě to moc, když jsem to musel psát! Jak se takto máš? Vzpomínám na Tebe stále. Dnem i nocí. Tak odpusťte. Tebe líbá Jenda a babičku i strýčka Fandu taky!!!! Pa, moje zlatá slunečnice, Pa!!!! Odpusťte.“

Nezůstal v duši třináctiletého budoucího klauna pocit křivdy? Chtěl patřit oběma rodičům, kterým přiznával práva souhlasit s jeho programem volného času. Otec ale uzurpátorsky trval na tom, že rozhodovat může jen on. Nerodilo se tak klaunovo přesvědčení, že důstojnost by neměla býti ani jedinkrát pošlapána? V jeho duši zanechala stopy i válka, samozřejmě. Včetně vědomí, že žákům „nemůže být divné a podezřelé, že pan učitel Baues z Vinařské ulice už víckrát nebude učit, protože složil konečné (*důstojnické*) zkoušky současně se svými kostmi kdesi v Srbsku za císaře pána a jeho rodinu… A tatínek byl v Salcburku na vojně a pořád se mluvilo o tom, jestli ho vyreklamují nebo nevyreklamují, a čas plynul a opět byly prázdniny.“

První dotek hrdinství a smrti přesto Jan zažil na malém hřbitůvku na konci Kostelní ulice. Německý a český nápis tam na náhrobku stále hlásá: Václav Hora, vojín 18. praporu myslivců. Tento statečný hrdina se vrhl

dne 26. června 1866 v bitvě u Podola v noci do řeky Jizery a zapálil před blížícím se nepřítelem most. Dne 29. června byl v bitvě u Jičína těžce zraněn, do zajetí do Žitavy odvezen. Od svého otce do Prahy přivezen, podlehl svým ranám dne 19. října 1866 ve stáří dvaceti pěti roků. „Jako malý kluk jsem se sem chodíval dívat," přiznal se po letech Werich, „protože jsem byl fascinován tím, že tu nad hrobem jsem jaksi ve styku se skutečným hrdinou, který bojoval ve skutečné bitvě. Spočetl jsem si dny od 29. června do 19. října, kolik dní, tolikrát hrdinou." A vlastní zážitek zobecnil: „Nevěděl jsem, že jsem se narodil do století, kdy takových hrdinů budou milióny. Tisíce vědomých hrdinů z donucení. A že budu osobně znát lidi, řadu přátel, kteří budou násilně zabiti, kterým utnou hlavy, které otráví plynem. Tenkrát jsem to nevěděl. A od té doby se nepřestávám divit, že jsme se té hrůzy neuměli zbavit. Místo převodovek máme strašné a ohyzdné zbraně. A nedáme pokoj a nedáme pokoj."

Věřím, že rozesmát lidi je stejně důležité jako léčit lidi. Dobrý komik je stejně důležitý jako dobrý lékař.
Jan Werich

Plynuly roky a už devatenáctiletý muž napsal 2. srpna 1924 otci další vzkaz: „Tatínku, já možná půjdu s Voskovcem do bio od 8mi. Tudíž přišel bych na zahrádku kolem 10té. S Bohem. Nezlob se na mne." Nebo jindy, den přesně neznáme: „Milý tatínku, budu celé odpoledne u Voskovce; musíme něco pracovat. Večer půjdem spolu někam. Přijdu tudíž později. Do dvanácti jsem však každým pádem doma. Leda že bych přišel v deset, když bychom nikam nešli. Tvůj Jan Syn."

To už otec a syn bydleli v Havlíčkově ulici číslo popisné 306/9, nyní se jmenuje Dejvická. Odtud chodil Jan na dnešní stanici Hradčanská, kolem oblíbených šraňků chránících chodce před vlaky mířícími na stanici Praha-Dejvice, a pak dál na Kladno. Kousek za nimi měla konečnou tramvaj číslo 2, která ho odvážela k Národnímu divadlu. Pěšky chodíval do Křemencovy ulice, do budovy reálného gymnázia. Naproti je pivovar U Fleků. „Ke Flekům jsem jako málo zletilý nesměl," vzpomínal po letech. „Do školy se mi nechtělo. Kam jsem měl jít? Vrátil jsem se k Národnímu a šel do kavárny Slavia. V zadním lokále měli tři kulečníky. A vždycky tam byli ještě další kluci, co nešli do školy. Když jsme dostali hlad, řekli jsme panu Zástěrovi nebo Koreckému, to byli vrchní, o chleba se sádlem… Stál korunu. Pili jsme sodovku. Někdy černý kafe. Hráli jsme do jedné, a pak šli domů jako ze školy… Falšoval jsem tátův podpis na omluvenkách. Oni si tátu po čase zavolali a ty omluvenky mu ukázaly. Táta si je se zájmem prohlédl a řekl: ‚To jsem podepisoval já.' Oni měli vztek. My šli domů a táta se divil: ‚Ty mě umíš dobře podepsat, Jeníčku! – Ale já ti nafackuju, jestli to budeš dělat dál.'"

V onom létě roku 1924 se po maturitě na Lyceé Carnot v Dijonu vrátil Voskovec do Prahy. Ale to bychom předbíhali.

Jiřího příběh

Jaké byly počáteční cesty Jiřího, respektive rodiny Vaksmanů? Otec Vilém se musel zříci hudby i dirigování. Vystřídal několik zaměstnání a skončil jako úředník na ruském konzulátě v Praze. Paní Jiřina začala učit francouzštinu a ruštinu na Obchodní akademii v Resslově ulici. Jenomže vyhlášení války Františkem Josefem I. Srbsku a následně Rusku všechno změnilo. Státní úředník nepřátelského státu se stal nejnebezpečnějším nepřítelem. Byl umístěn do „koncentračního tábora", tak se opravdu jmenoval, v Karlsteinu na Rakouské Dyji, určeného pro ruské a možná i jiné nepřátelské státní příslušníky zdržující se na území Rakousko-Uherska. Jiřího bratr Prokop, v té době student práv, byl převezen do věznice v Plzni-Borech. Statečně se za něho postavil Vilémův bratr Ladislav, jinak okresní soudce v Kostelci nad Černými lesy. Prokop tak žil během války s jeho rodinou; každý den se však musel hlásit na četnické stanici a volně se mohl pohybovat jen do 15 km od města!

Podle svědectví rodiny někdy v roce 1915 otci Vilémovi na velitelství tábora oznámili, že bude vyměněn za rakouského univerzitního profesora. Transakce proběhla ve Vídni, za pomoci Červeného kříže. Tam se s ním mohla na celé odpoledne u rodinného přítele, básníka J. S. Machara, vidět manželka i desetiletý Jirka. Maminka dostala hned v roce 1914 z obchodní akademie výpověď a po celou dobu války byla odkázána na výdělek za soukromé hodiny a na nevelkou mzdu dcery Adrieny, řečené Aďky, která se po gymnáziu nesměla zapsat na univerzitu a pracovala jako úřednice, či spíše pokladní v ateliéru jedné textilní výtvarnice. Šikana ze strany státních úřadů se stupňovala se známostí legionářských aktivit otce, který nejrůznějším způsobem zpravoval rodinu o činech svých i dalších „bratří".

„Pro mne válka znamená, že se to valí," vzpomínal Voskovec. „Bylo to něco úplně nového, co rozvrátilo svět okolo mě. Okamžitě vypukly velké změny. Otec zmizel z mého života. Taky bratr zmizel z mého života, ačkoliv

Jiřina Pinkasová – Wachsmannová – Voskovcová a Vilém – Vasilij – Václav Wachsmann – Vaksman – Voskovec coby manželé. Byli to moc hezcí lidé.

Jiří Voskovec kolem patnáctého roku věku na sázavských loukách. Na místech mládí, kam se rodiče uchýlili po návratu z Ruska.

z toho jsem měl radost, protože mě jenom trápil a otravoval. Teď jsem byl jediný mužský, se svou sestrou a matkou. Mužský? Malinký chlapeček, že jo. Ale cítil jsem se určitým způsobem důležitý. Zkrátka rodinný rozvrat. Matka se v těchto dobách chovala báječně. Od té chvíle se mnou začala zacházet jako s dospělým člověkem. Začala se mnou jednat s otevřeností a požadovala ode mě odpovědnost."

Poskočme na chvíli v čase a dostaňme se za konec 2. světové války. Voskovcovic rodina, zdrcená odchodem paní Jiřiny 20. ledna 1939, tři týdny po Jiřího emigraci, i smrtí otce Viléma dne 24. dubna 1945, se dozvěděla, že při řešení rozvodu s první ženou Madelaine Mainovou vyhledal Voskovec v USA pomoc psychoanalytičky. A ta mu vštěpila myšlenku, nepochybně po upřímné zpovědi o vztazích k nejbližším členům rodiny od útlého věku, že se stal pro matku vlastně nechtěným dítětem. Odtud prý měly pocházet jeho vnitřní problémy. Ale to zacházíme do příliš intimních podrobností. Třicet let nato o ní přece Jiří mluvil s velkou úctou.

Budoucí klaun nesměl studovat, tak ho maminka dala do učení k truhlářské firmě na Kampě. To nemělo dlouhého trvání. Prý učení moc nedal. Mistr v něm spíš než „syna nepřítele státu" viděl „mladého pána", který sedě na ponku bavil osazenstvo fantastickými příběhy. Paní Jiřina pak vymohla, že navštěvoval gymnázium v Křemencově ulici. Sledoval vyučování, ale nesměl být známkován. „Takže mě samozřejmě všichni kluci nenáviděli. Já chodil do školy a nic se mi nemohlo stát. Říkali mi vyžraný Vaksman. Já byl tenkrát tlustý. Takový obtloustlý cvalík. A oni říkali: ‚No jo, Vaksman, ty prase, dobytku!' Ale měli mě přitom rádi, protože se mnou byla sranda. A já jim říkal: ‚No to víte, já jsem lepší než vy. Já nemusím být zkoušenej. Já všechno vím a všechno znám.' To bylo krásné, ale trvalo to jenom rok…"

Dodejme, že onu legendární Křemencárnu navštěvovali spolu s Werichem třeba Miloš Nedbal, Adolf Hoffmeister či Jiřího bratranec Alois Wachsmann, budoucí malíř, scénograf a architekt.

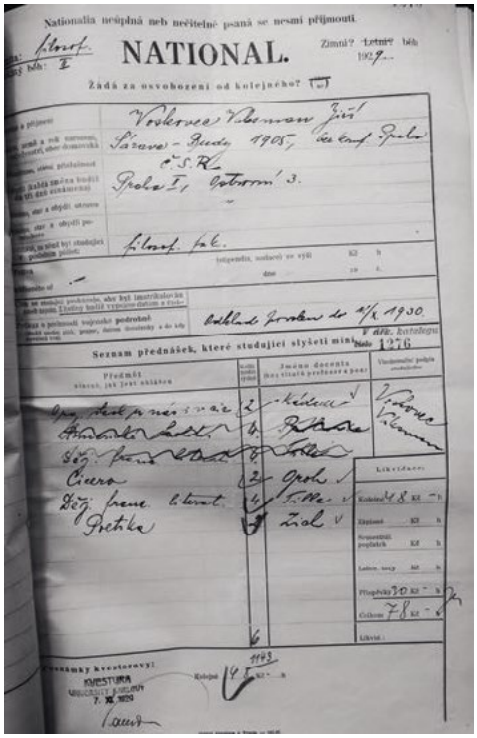
Nationalia nečitelně psaná se nesmí přijmouti.

NATIONAL.

Žádá za osvobození od kolejného?

Seznam přednášek, které studující slyšeti mínil

Zápis Voskovcových přednášek na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z roku 1929. Úplně stejný jako přítele Wericha: mimo jiné profesoři Tille a Zich.

Dijonský student Jiří Voskovec v roce 1922 s neteří Adrienou Borovičkovou, s kterou ho pojilo velké přátelství. A s níž si psal po celou dobu amerického exilu. Bylo mu sedmnáct.

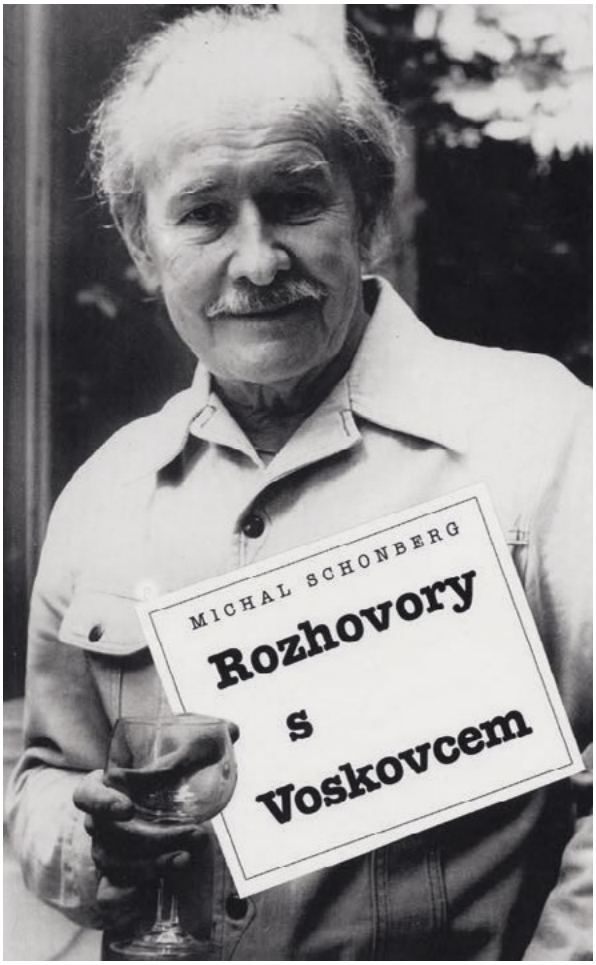

Obálka knihy Rozhovory s Voskovcem, které s ním od srpna 1973 do května 1974 vedl student torontské univerzity Michal Schonberg. Vyšla v roce 1995.

Všichni spolupracovníci Osvobozeného divadla. Navíc Voskovec tvrdil, že s Werichem začali „pořádně přátelit“, až když vypukla republika. Jisté však je, že k sobě našli cestu dva vyděděnci. Jan byl oproti němu „regulérní student“, nicméně téměř na konci studia mu bylo uděleno „concilium abeundi“ – *rada odejíti* – úředním jazykem nebyl žádán k postupu do dalšího ročníku, kvůli scénám s kantory. Což byl v té době jistý způsob vyloučení ze studia na světských i církevních školách.

„On byl drzý. Celý život říkal lidem všecko do očí,“ charakterizoval pradávný zážitek Voskovec.

Wericha neměl rád jeden profesor, který prosadil, že mu byla snížena známka z mravů. Takový prohřešek měl důsledky zcela ekonomického rázu a pro syna muže „odloučeného“ od ženy zvlášť. „Byl jsem osvobozen od placení školného, protože můj tatínek prokázal, že nemá dostatečné příjmy. K tomu bylo třeba míti velmi dobré mravy. Mravy pouze dobré nestačily. A to mi způsobil tenhle Quasimodo svým zápisem do třídní knihy, že jsem nechtěl prozradit, že to byl Vršťala, co mi podrazil nohu. Co mu bylo do toho? Mimoto Vršťala byl můj kamarád. Ale on ne,“ hájil se po letech Werich. Konfliktů přibylo. V septimě snad hrozily reparáty z matematiky, deskriptivní geometrie a češtiny, ale s pomocí rozumných profesorů dopadly po prázdninovém učení dobře. „Žák Werich prokázal, že dvouměsíčníííí pííílííí lze

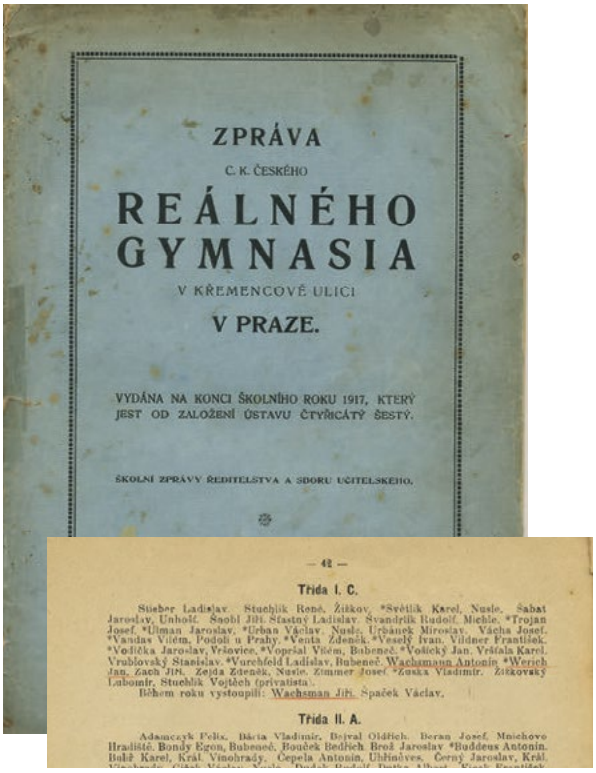
ZPRÁVA
C. K. ČESKÉHO
REÁLNÉHO GYMNASIA
V KŘEMENCOVÉ ULICI
V PRAZE.

VYDÁNA NA KONCI ŠKOLNÍHO ROKU 1917, KTERÝ JEST OD ZALOŽENÍ ÚSTAVU ČTYŘICÁTÝ ŠESTÝ.

ŠKOLNÍ ZPRÁVY ŘEDITELSTVA A SBORU UČITELSKÉHO.

— 42 —

Třída I. C.

Stieber Ladislav. Stuchlík René. Žitkov. *Světlík Karel. Nusle. Šabat Jaroslav. Unhošť. Šnobl Jiří. Šťastný Ladislav. Svandrlík Rudolf. Mielke. *Trojan Josef. *Ullman Jaroslav. *Urban Václav. Nusle. Určánek Miroslav. Vácha Josef. *Vandas Vilém. Podolí u Prahy. *Venta Zdeněk. *Veselý Ivan. Vildner František. *Vodička Jaroslav, Vršovice. *Vopršal Vilém, Bubeneč. *Voříčký Jan. Vrťala Karel. Vrublovský Stanislav. *Vurchfeld Ladislav, Bubeneč. Wachsmann Antonín *Werich Jan. Zach Jiří. Zejda Zdeněk. Nusle. Zimmer Josef *Zouka Vladimír. Žitkovský Lubomír. Stuchlík Vojtěch (privatista).

Během roku vystoupili: Wachsman Jiří. Špaček Václav.

Třída II. A.

Adamcovk Felix. Bácia Vladimír. Bojval Oldřich. Boran Josef. Mnichovo Hradiště. Bondy Egon, Bubeneč. Bouček Bedřich. Brož Jaroslav *Buddeus Antonín. Bulé Karel, Kral. Vinohrady. Čepela Antonín, Uhříněves. Černý Jaroslav, Král.

Zpráva Reálného gymnasia v Křemencově ulici s výřezem třídy I. E., kam chodili už kamarádi Wachsmann a Werich.